

Тези доповідей 53-ої наукової конференції молодих дослідників ОНПУ-магістрантів «Сучасні інформаційні технології та телекомунікаційні мережі» //Одеса: ОНПУ, 2018, вип. 53

АРАБСЬКА ВЕСНА ТА ЇЇ НАСЛІДКИ В ПОЛІТИЦІ БЛИЗЬКОГО СХОДУ

**АРАБСКАЯ ВЕСНА И ЕЁ ПОСЛЕДСТВИЯ В ПОЛИТИКЕ БЛИЖНЕГО
ВОСТОКА**

ARAB SPRING AND ITS CONSEQUENCES IN POLITICS OF THE MIDDLE EAST

Науковий керівник – каф. «Політології», канд. істор. наук Грушицька І. Б.,

Грушицкая И. Б., Hrushytska I. B.

Студент – Граматік В. В., Граматик В. В., Hramatik V. V.

Анотація: Висвітлено сутність, внутрішні й зовнішні чинники та політичні наслідки “Арабської весни”. Визначено загальні тенденції розвитку подій в окремих регіонах Близького Сходу та Північної Африки. Відзначено особливості трансформації політичних режимів тунісько-єгипетського, лівійського, єменського, сирійського та бахрейнського варіантів.

Ключові слова: Арабська весна, політичний режим, опозиційний рух, молодь, безробіття, релігійні конфлікти, соціальні мережі, тероризм, політика

Abstract: The essence, internal and external factors and political consequences of "Arab Spring" are highlighted. The general tendencies of the development of events in certain regions of the Middle East and North Africa are determined. The peculiarities of the transformation of the political regimes of the Tunisian-Egyptian, Libyan, Yemeni, Syrian and Bahraini versions are noted.

Key words: Arab Spring, political regime, opposition movement, youth, unemployment, religious conflicts, social networks, terrorism, politics.

Аннотация: Освещены сущность, внутренние и внешние факторы и политические последствия "Арабской весны". Определены общие тенденции развития событий в отдельных регионах Ближнего Востока и Северной Африки. Отмечено особенности трансформации политических режимов тунисско-египетского, ливийского, йеменского, сирийского и бахрейнского вариантов.

Ключевые слова: Арабская весна, политический режим, оппозиционное движение, молодежь, безработица, религиозные конфликты, социальные сети, терроризм, политика.

Мета доповіді – з'ясувати сутність та визначити причини й політичні наслідки "Арабської весни".

"Арабською весною" називають сукупність політичних змін вибухового характеру, що сталися в країнах Північної Африки й Близького Сходу навесні 2011 року (у Тунісі - у грудні 2010 року) [1, с. 160]. Услід за народними хвилюваннями в президентських і президентсько-парламентських республіках – Тунісі, Єгипті, Ємені та Лівії мітинги й демонстрації пройшли і в монархічних державах Перської затоки - Бахреїні (конституційна монархія), Йорданії й Кувейті (дуалістичні монархії), Омані та Саудівській Аравії (абсолютні монархії) [2, с. 4]. "Арабська весна" набула розмірів повномасштабного народного опозиційного руху проти правлячої політичної верхівки, яка не виправдала народних сподівань щодо суспільних реформ та розбудови сучасного демократичного громадянського суспільства. Гаслом народних повстань стала боротьба за свободу, рівність та справедливість. Авторитарні монархічні режими побачили у широкому розповсюдженні ідей "Арабської весни" смертельну небезпеку для подальшого існування своїх режимів [3, с. 149].

Причини революційних подій носили як внутрішній, так і зовнішній характер. Водночас у кожній країні вони були обумовлені специфікою історичного розвитку, соціально-економічною, політичною, релігійною ситуацією.

Основними внутрішніми передумовами «арабської весни» були нагромаджені в суспільстві соціальні проблеми [4, с. 158]:

а) Розрив між багатими правлячими елітами й іншою частиною населення, небувала корупція, бідність, зростання цін на продовольство.

б) Високий відсоток безробітного населення, особливо серед молодих кваліфікованих кадрів, які стали рушійною силою народних виступів.

в) Різке зростання чисельності населення в 1980-і роки, призвів до виникнення так званого «демографічного бугра», пік якого припав якраз на період революційних подій, що послужило базою виникнення соціальної нестабільності. Так, специфічною причиною соціальних хвилювань в Єгипті була наявність величезної кількості молоді, невдоволеної своїм становищем, зокрема, через неможливість знайти собі роботу. Причому 43% єгипетських безробітних мали вищу освіту. Напередодні єгипетської революції в країні було 2,5 млн. безробітних, один мільйон із них становили молоді люди від 20 до 24 років. Така значна кількість молоді в Єгипті до 2010-2011рр. пояснюється тим, що у 1975-1990 рр. в Єгипті було вжито ефективних заходів щодо зниження дитячої смертності. А це призвело до того, що за останні 20 років чисельність єгиптян у віці від 20 до 24 років майже подвоїлася. На думку Дж. Голдстоуна, швидке зростання питомої ваги молоді в суспільстві може породжувати нестабільність. Великі страти молоді часто залучають нові ідеї або ортодоксальні релігії, що кидають виклик старим формам влади. До того ж, оскільки більшість молодих людей мають менше зобов'язань перед сім'єю і в плані кар'єри, вони відносно легко мобілізуються для участі в соціальних або політичних конфліктах.

Крім того, на загострення ситуації вплинули політичні суперечності:

а) Незмінюваність правлячих режимів, монополізація влади, спроби передачі влади в спадщину.

б) Нерозвиненість партійних систем арабських країн, відсутність реальної політичної конкуренції на партійному полі, кількісна перевага представників правлячої партії у законодавчій владі, наявність декількох формальних зареєстрованих політичних партій поряд з правлячою, заборона на діяльність опозиційних режиму партій. У ряді країн діяли закони про надзвичайний стан (у Сирії - від 1963 р, у Єгипті - від 1981 р, що жорстко обмежували політичні та особисті свободи громадян, зокрема діяльність політичних партій) [2, с. 29].

в) Жорстка політика правлячого режиму, орієнтована на придушення інакомислення, зловживання владою з боку спецслужб, фальсифікації виборів.

г) Конфлікт інтересів армії й правлячих режимів, які прагнули обмежити вплив збройних сил у житті суспільства (характерно для Єгипту та Лівії). Саме позиція армії, яка відмовилася стріляти в демонстрантів і перейшла на сторону невдоволених, привела до падіння режиму Х. Мубарака. У свою чергу в Лівії нездатність збройних сил чинити серйозний опір повстанцям послужила причиною повалення М. Каддафі.

Ще однією групою причин стали релігійні конфлікти, міжкланове й міжплемінне протиборство. Джерелом кланово-племінних протиріч стала боротьба за доступ до економічних (боротьба за контроль над видобутком нафти й газу і перерозподіл доходів від їх продажу) і політичних ресурсів. Підґрунтям сирійського конфлікту є протиріччя між сунітською більшістю і алавітською меншістю, яка фактично узурпувала владу й контролювала всі силові відомства [4, с. 159].

Також значну роль зіграли зовнішні фактори, що вплинули на початок і хід революційних подій.

Сполучені Штати Америки підтримали діяльність опозиційних рухів на Близькому Сході і в Північній Африці, зокрема, у Сирії, Лівії та Єгипті. Як свідчать дослідження публічної дипломатії США, всі проекти ставили перед собою мету поширення ліберальної

політичної культури серед арабської молоді, що могло б у майбутньому привести до еволюційної зміни режимів. При цьому уряд США на початку революцій не ставив перед собою завдання повалення режимів у арабському світі. Однак саме США змогли змінити структуру арабського суспільства, сприяючи створенню прошарку політично активної ліберально налаштованої арабської молоді [4, с. 160].

США і Катаром здійснювалося розширення сфери впливу підконтрольних засобів масової інформації й надання інформаційної підтримки опозиційним рухам. Роль інформаційних технологій у розглянутих подіях можна оцінити як допоміжну, причому найбільший вплив зробили супутникові канали. Провідне місце посіли “Аль-Джазіра” і “Аль-Арабія”, передачі яких арабською та англійською мовами були покликані породити симпатії до повсталих, стали найважливішим джерелом інформації як для арабських країн, так і для західного світу [5]. Соціальні мережі були використані як інструмент координації опозиціонерів і мобілізації народних мас. Так, створена навесні 2008 р А. Махером група однодумців у соціальної мережі Facebook під назвою "Рух 6 квітня" зіграла важливу роль у мобілізації молоді на боротьбу з режимом Х. Мубарака [6, с. 122].

Дії демонстрантів у всіх арабських країнах об'єднані кількома загальними рисами, наприклад, організацією т.зв. “Днів гніву” - масових акцій протесту, призначених на один і той же день, поширенням інформації щодо підготовлюваних акцій через соціальні мережі (Facebook, Twitter, Blackberry Messenger), мобільний зв'язок (SMS), а також серед прихожан в мечетях [2, с. 14].

Попри загальні риси, характерні для акцій протесту в арабських країнах, політологи виділяють кілька варіантів “Арабської весни” Перший - тунісько-египетський, коли повалення правлячого режиму було обумовлено внутрішніми факторами Другий - лівійський, коли в наявності було військово втручання зовнішніх сил, що призвело до краху режиму і фактичного розпаду держави, що спровокувало подальше збройне протистояння

різних кланово-політичних угруповань. Третій - єменський: у результаті внутрішнього протиборства й зовнішнього тиску відбулися важливі зміни балансу сил у правлячій еліті, яка, тим не менш, не привело до політичного консенсусу і вирішення гострих внутрішніх проблем. Четвертий - сирійський, коли головним чинником, що дестабілізує внутрішню ситуацію, стала підтримка ззовні радикальної опозиції, багато в чому сформованої також зовнішніми силами. П'ятий, бахрейнський варіант: тут протестні виступи були жорстко придушені за допомогою іноземного військового втручання, яке опинилося в цьому випадку, на відміну від лівійського чи сирійського, на стороні правлячого режиму [7].

У ряді арабських країн масові акції протесту призвели до послаблення діючих політичних режимів, і керівництво цих країн змушене було провести реформування політичної системи, щоб задовольнити вимоги маніфестантів. У цілому ці заходи зводяться приблизно до одного і того ж:

1. Відставка колишнього уряду в повному складі й формування нового з представників опозиції (Туніс, Єгипет).
2. Відмова глави держави від балотування на наступний президентський термін (Єгипет, Ємен).
3. Децентралізація президентської влади (передача частини виконавчих повноважень від президента уряду й парламенту) (Ємен, Марокко).
4. Обмеження термінів повноважень глави держави й перебування на президентській посаді (Єгипет).
5. Скасування державного органу безпеки, що займався політичним розшуком і переслідуванням за політичними й релігійними мотивами.
6. Закриття й заборона діяльності правлячих політичних партій (Туніс, Єгипет), або позбавлення правлячої партії статусу правлячої й домінуючої ролі в політичній системі (Сирія).

7. Легалізація діяльності політичних партій, що раніше знаходилися під заборонаю (Туніс).

8. Створення стабілізаційних фондів (Єгипет, Бахрейн, Оман), спрямованих на ліквідацію соціально-економічної кризи, викликані ситуацією до заворушень і після них.

9. Скасування режиму надзвичайного стану, який діяв протягом довгих років (Єгипет, Сирія) [2, с. 31].

Події “Арабської весни” привели до різкого погіршення соціально-економічної обстановки в регіоні. Основними причинами цього стало знищення об’єктів промислової, енергетичної та транспортно-комунікаційної інфраструктури, порушення виробничо-господарських зв’язків між державами й суб’єктами національної економіки.

Однією з найболючіших проблем стала терористична загроза, що представлена організацією ІДІЛ (або Ісламська держава Іраку та Леванту) – це політична та військова організація, яка дотримується ідеології радикального ісламу. На сьогодні ІДІЛ представляє серйозну загрозу не лише місцевому населенню таких країн, як Сирія та Ірак, але й є викликом для всієї міжнародної спільноти [3, с. 152].

“Арабська весна” сприяла підвищенню конфліктного потенціалу та боротьби за вплив на Близькому Сході між Ісламською Республікою Іран, Саудівською Аравією і Туреччиною, що створює серйозну загрозу безпеці регіону в умовах ескалації етнорелігійній напруженості. Помітні тенденції поширення радикалізму за межі Близького Сходу і Північної Африки.

Найбільш складна ситуація залишається в Лівії і Сирії, де бойові дії ще не закінчені, а влада не контролює повністю територію держави.

У постреволюційний період арабський світ активно перетворюється на впливового суб’єкта світової й регіональної політики. Цей процес нині очолюється Саудівською Аравією, яка стала фактичним лідером арабських держав. США обрали лінію на

забезпечення стабільності того регіонального порядку, який сформувався після спаду революційної хвилі шляхом підштовхування своїх найближчих арабських союзників до більш активної та узгодженої політики в регіоні та до більшої відповідальності за безпеку, а також до здійснення ними більш системних та глибоких внутрішніх реформ з метою забезпечення внутрішньополітичної стабільності. Метою відкритого й прямого військового втручання Росії у сирійський конфлікт з 30 вересня 2015 р. є забезпечення за будь-яких обставин подальшого контролю її над цією країною як головним центром впливу на ситуацію у Близькосхідному регіоні [8].

Отже, Близькосхідний регіон сьогодні характеризується складною й напруженою обстановкою. Одним з основних підсумків “Арабської весни” стало посилення ісламського радикалізму в регіоні. У цілому, наслідком протестних рухів на Близькому Сході стало ослаблення державності, децентралізації, значне зниження життєвого рівня, безробіття, маргіналізація населення, а також загострення етнічних, конфесійних та племінних конфліктів, низькі економічні показники, що негативно відображається на інвестиційному кліматі регіону. Європейський регіон також відчуває на собі негативні наслідки “Арабської весни”: зростання міграції, підвищення цін на енергоресурси, загроза поширення тероризму та ісламського фундаменталізму

Список літератури

1. Комлева Н.А. “Арабская весна”: геополитический аспект. Режим доступа <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/19828/1/iuro-2013-115-16.pdf>
2. Мухамеджанов Б. Г., Азизова З.Т. Технологии “Арабской весны” власть и оппозиция. Науч.-попул. изд. Алматы: ОФ “Фонд Первого Президента Республики Казахстан”, 2011. 162 с.
3. Краснюк І.В. Наслідки арабської весни в політиці Близького Сходу // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. Вип. 23(2). С. 148-154.
4. Харламов А.А. "Арабская весна" в Египте, Ливии и Сирии и ее последствия для глобальной и региональной безопасности. Дис...канд.. полит. наук: 23.00.04 / Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского. Нижний Новгород, 2016. 205 л.
5. Грабельников А.А., Амин Дерхами Освещение событий “Арабской весны” телеканалом “Аль-Джазира”. Режим доступа: <http://journals.rudn.ru/literary-criticism/article/viewFile/13318/12748>
6. Кива А.В. “Арабская весна”: причины и вероятные последствия // Общественные науки и современность. 2012. № 5. С. 122-130.
7. Долгов Б.В. “Арабская весна”: итоги и перспективы. Режим доступа: http://www.perspektivy.info/book/arabskaja_vesna_itogi_i_perspektivy_2012-04-19.htm
8. Швед В.О. “Арабська весна” у контексті сучасного трансформаційного процесу на Близькому і Середньому Сході // Проблеми всесвітньої історії. 2016. №1. С. 109-122.